

BAGDI LÁSZLÓ

A háziorvosi szolgálat kialakulása Berettyóújfaluban

Berettyóújfalu orvosi szolgálata több száz éves, tekintélyes múltra tekint vissza. A település közegészségügyi struktúrájának kiépülése a XIX. és a XX. század folyamán ment végbe, azonban egészségügyi szakellátás már a XVIII. század elejétől fellelhető volt. Így a bihari település orvoshistóriájának kezdetét – habár egészségügyi alapellátás és intézményrendszerrel csak a dualizmus 1867. évi beköszönte utáni évtizedektől beszélhetünk – mindenképpen a 1700-as évek első felétől kell számítani.

Ösztönző folyamatok

Az 1712-től mezőváros, majd 1871-től nagyközség státuszú település egészségügyének fejlődését több országos és lokális gazdasági-politikai folyamat is indukálta.

A mindenkori központi intézkedések természetesen Berettyóújfalu helyzetére is nagy befolyást gyakoroltak, mindezek közül a legjelentősebbek, az 1858-as Püspök-ladány–Nagyvárad vasútvonal megépülése, mely bekapcsolta a települést az országos kereskedelem vérkeringésébe közvetetten, míg az 1876., 1908. és 1913. évi közegészségügyi rendelkezések már közvetlenül hatottak a helyi egészségügy innovációjára.

A közegészségügyi rendszer létrehozásában, színvonalának megtartásában jelentős tényező volt a kiegyezés utáni településvezetés központ-szemlélete. A XVI. század végétől zajló hajdútelepítéseknek köszönhetően Berettyóújfalu 1608-tól több mint száz évig mezővárosként működhetett tovább, a széles körű autonómia és számos kiváltságjog eme titulus hozadéka volt. Habár a hajdúk kiváltságai az új állami berendezkedés következtében 1702-től megszűntek, Berettyóújfalu pedig az Esterházy család birtokába kerülve a derecskei uradalom részeként funkcionált tovább, a „kiemelt” státusz visszaszerzése az elkövetkező évtizedekben a települést vezető elit első számú prioritásának számított. Ez az alapvető célkitűzés az idő előrehaladásával módosult, a kiegyezés után a település 1871-től nagyközségi besorolást kapott, egy feudális korszakban elnyert, inkább a nemességre, mint a településre vonatkozó kiváltságjog visszaszerzése pedig a dualizmus időszakában már meghaladott, életszerűtlen elképzelésnek számított, ugyanakkor a térség központi szerepének betöltése, a gazdasági-polgári átalakulás kereteibe illeszkedve reális elképzelésnek bizonyult.

Mindennek a gyakorlati megvalósítását elsősorban a modern polgári államot megtestesítő közintézmények, hivatalok és szolgáltatások Berettyóújfaluban való létesítése jelentette.¹ Ennek megfelelően a település vezetése az orvosi szolgálat jelenlétét (is) presztízs kérdésként kezelte, a továbbiakban mozgásterét és erőforrásait maximálisan kihasználva igyekezett gondoskodni az állandó orvosi jelenlétről, a lakosság ellátása mellett ezzel is növelve a nagyközség szerepét a térségben. Nem túlzó tehát az a megállapítás, miszerint a berettyóújfalui egészségügyi rendszer kialakulására, színvonalának megtartására az egyik legfőbb hatást a dualista időszak településvezetésének politikája gyakorolta.

A regionális központ elérésében – ebből eredően pedig közvetetten az egészségügyi hálózat kialakításában is – a kitaró és céltudatos vezetőség mellett döntő szerepe volt a település kedvező elhelyezkedésének. Berettyóújfaluba Bihar két meghatározó tájegysége, a hegyvidék és az Alföld találkozásánál feküdvén több száz éve működő hagyományos vásárörvnek számított, már a XVIII. században másodrendű vásárhelyként funkcionálva, 20-30 kilométeres körzetében egy kisebb központi jelleget betöltve, ami – a hajdú szabadságjogok elevenen élő emléke mellett – a későbbi centrumtörekvéseknek is kellő alappal szolgált. Előnyös földrajzi fekvését még inkább hangsúlyosabbá tette az 1858-ban átadott Püspökladány–Nagyvárad vasútvonala, melynek következtében a település – elsősorban megnövekedett jelentőségű hetivásárai által – erőteljes fejlődésen ment keresztül. A legalapvetőbb tény, ami a mezőváros, majd nagyközség fejlettségét, többek között az egészségügyét is meghatározta, az a település vármegye kereskedelmében betöltött előnyös helyzete és ennek fokozatosan növekvő kihasználása volt.

Összegezve tehát, ha a berettyóújfalui közegészségügyi rendszer kialakulásának leginkább ösztönző okait vizsgáljuk, kijelenthető: az orvosi szolgálat kialakulására országos és lokális folyamatok egyaránt befolyással voltak, mértéküket tekintve

¹ 1872-ben már emeletes városháza, járásbíróház és adóhivatal is működik a községben. 1881-től a járásbíróházat – Nagyvárad után második településként a megyében – telekkönyvi hatósági jogkörrel ruházzák fel, szintén ettől az évtől kezdve a főszolgabíró és a csendbiztos is Berettyóújfaluba helyezi át székhelyét. A dualizmus kezdetétől fogva székhelye volt egy országgyűlési választókerületnek. Hetivásárainak már évekként a kiegyezés előtt is súlyponti szerepük volt a térségben. A pénzügyintézetek közül az 1870-ben alapított Sárreai Takarékpénztár és Sárreai Népbank tartotta fiókját a településen. Jelentős volt továbbá a sajtó és nyomda működése, Goldstein Mór az 1870-es években már nyomdászként lakott Berettyóújfaluban, vállalkozását 1877-től Vass Jenő „Sárreai Könyv-és Műnyomdája” néven üzemelteti tovább. Szintén Vass Jenőnek köszönhetően indult újjára 1874-től a Bihar Megyei Községi Értesítő, névváltoztatása után 1875-től pedig Sárreai című hetilap. Nyakas 1981: 302–325.

ugyanakkor egyértelműen az utóbbi hatása a jelentősebb. A mindenkori állami szerepvállalás jelentőségét – nem elvitatva a két legfontosabb tényezőt – a település előnyös kereskedelmi helyzete mint állandó lehetőség, és a mindezt sikeresen kihasználó, hosszú távú, központi perspektívában gondolkodó településvezetés jelentette.

Biztató kezdetek

A berettyóújfalui egészségügyi szolgálatról leghamarabb 1718-ban tesznek említést. Ekkor a mezőváros Eökrös János személyében sebészmestert fogadott, aki ugyan a hivatalos tényállás szerint nem számított orvosnak, de végzettségével egészségügyi szakemberként tartották számon, és az alapvető ellátást bizonyos mértékben képes volt biztosítani. 1721-ben érkezett Berettyóújfaluba Tóth Mihályné, a helység első bábája. A sebész és a szülész nő alkalmazása, mely ebben az időszakban elsőként és egyedülként volt jelen a szűkebb sárréti járásban, már utal a település központi helyzetére. A továbbiakban a Monarchia időszakáig állandó orvos, sebész, vagy másfajta egészségügyi szakember jelenlétéről nem maradt fenn írásos forrás, de a település fejlődésének dinamikájából, valamint a régióban betöltött szerepéből kiindulva valószínű, hogy az egészségügyi szolgálat, ha nem is állandó jelleggel, de időszakosan már jelen volt.

A következő nagyszabású változást, mely az egészségügy alakulására is kihatott, az 1867-ben létrejött Osztrák–Magyar Monarchia beköszönte hozta el. Berettyóújfalunak az 1871. évi községrendezési törvény értelmében nagyközségi besorolást kapott, az állam az egészségügyi közigazgatás megszervezését a településtörvény keretein belül a vármegyék hatáskörébe sorolta.² Bihar megye Sárréti járása 1871-től négy szakaszra oszlott, a Bárándi szakasz a Derecskeivel, míg a Berettyóújfalui a Mezőkeresztesivel esett egy közigazgatási besorolásba. Hivatalosan két szakaszra jutott egy körorvos, azonban a rendelkezés gyakorlati megvalósulása nemegyszer csupán papíron létezett. Jó példa erre Berettyóújfalunak az esete: 1872-től Mezőkeresztes és a szakaszába tartozó környező települések rendszeresen éltek panasszal a vármegye alispánjához, mivel dr. Kránczli Sándor körorvos lakhelye Berettyóújfaluban volt, így a gyakorlatban „csak” a települést és közvetlen régióját volt képes ellátni, a Mezőkeresztesi szakasz orvosi ellátás nélkül maradt.³

² O'sváth 2009: 102.

³ Mezőkeresztesnek az orvosi jelenlétre annál is inkább szüksége lett volna, mivel ezen időszakban rendszeresen számítottak az epelázjárványok a térségben. Helyzetüket a magánorvosok hiánya is súlyosbította, a község vezetése folyamatosan lobbizott egy új, állandó orvosi állomás mezőkeresztesi létesítése miatt. A település nehéz helyzetére való tekintettel döntött a vármegye törvényhatósága a szükségkórház Mezőkeresztesen való létesítéséről. MNL HBML IV. B. 406/b/51. 123. k.

Az egészségügy körül kialakult helyzet mindenesetre jól példázza a községek közötti erőviszonyokat: a csekély anyagi-emberi erőforrás okozta létszámhiány esetében az orvosi szolgálatot mindig a nagyobb jelentőségű település kapta meg, Berettyóújfalu és Mezőkeresztes esetében is ez a tény döntött a nagyközség javára, ami előrevetítette későbbi prominens szerepét a Sárrétben.

Dr. Kránczli Sándor ugyan életvitelszerűen tartózkodott Berettyóújfaluban, körorvosi státusza miatt hivatalosan mégsem lehetett a település saját orvosának tekinteni. Ez a helyzet a szakember állandó helyben tartózkodása ellenére is bizonytalanságot jelentett, márpedig a településvezetés hosszú távú perspektívájában alapvető célkitűzés volt egy kiszámítható és folyamatos orvosi jelenlét.

Az erőfeszítéseknek hála 1873-ban dr. Reichenberger Fülöp személyében Berettyóújfalu alkalmazta első saját háziorvosát, ettől az időponttól kezdve van a településen végérvényesen állandó orvosi szolgálat.⁴ Figyelemre méltó, hogy dr. Reichenberger Fülöp szolgálatát több mint negyven évig látta el, ami a korszak vidéki orvosainak elsősorban a rossz körülmények miatti gyors cserélődését tekintve – a Sárréti járásra mint elmaradott térségre ez hatványozottan igaz volt – kivételes helyzetnek számított.⁵

Az 1876-os közegészségügyi törvény megjelenésekor – mely az első mélyreható intézkedéssorozat volt az ágazat közigazgatásának kialakítására – Berettyóújfalunak már több mint három éve volt saját községi orvosa, így a törvény életbelépése, mely szabályozta a körorvosi szakaszokat, inkább az állandó ellátás nélküli környező településekre volt jelentős hatással. Külön érdekesség a törvénycsomag települések lélekszámarányában meghatározott kötelező orvostartásra vonatkozó passzusa, és mindez községekben kiváltott szélsőséges reakciói. A törvény a hatezer fő feletti településeknek legalább egy saját orvos alkalmazását írta elő, aminek költségét teljes mértékben a községek önálló erőforrásaiból kellett kigazdálkodni. Az új szabályozás sok esetben

⁴ Dr. Reichenberger Fülöp 1973-tól kezdve 1917-es nyugdíjba vonulásáig volt a település orvosa, a község elismert, népszerű polgárai közé tartozott. 1913-ban ünnepelte – Berettyóújfalu másik prominens alakjával, Kerekes Gyula főjegyzővel együtt – pályafutásának 40. évfordulóját, köszöntésére a vármegye minden részéről érkeztek vendégek. Gyakorlati munkája mellett rendszeres résztvevője és előadója az orvostársaságok szervezte tudományos összejöveteleknek. A Bihar Megyei Orvos-természettudományi Társulat 1898-as nagyváradi konferenciáján kitüntetésben részesült. Hivatása mellett a berettyóújfalui közéletben is aktívan részt vett, 1898–1904-ig a Sárréti Takarékpénztár igazgatósági tagja, 1905-től a Mezőgazdasági Takarékszövetkezet vezetőségi tagja. Felesége – akárcsak dr. Kránczli Sándor és dr. Grósz Ignác hitvesei – a Berettyóújfalui Izraelita Nőegylet tagja volt. *Tolnai Világlapja* 1913. december 7. 49. szám, 11.; *Fővárosi Lapok* 1893. december 23. 354. szám, 2939.; *Központi Értesítő* 1905. március 23. 24. szám, 366.; *Orvosi Hetilap* 1893. október 6. 40. szám, 3.; ill. O'sváth i. m. 232.

⁵ A Berettyóújfalui járásban leggyakrabban a gáborjáni és zsákai orvoskörökben cserélődtek a szakemberek. A gáborjáni körbe Hencida, Szentpéterszeg és Váncsod, a zsákai pedig Furta és Vekerd települések tartoztak. *Orvosi Hetilap* 1880. június 20. 25. szám, 595.

heves indulatokat és ellenállást váltott ki, aminek táptalaja az új rendszerrel szembeni bizalmatlanság volt. A modern egészségügyi struktúra kiépítésének első éveiben a magyar társadalom nagy részének életvitelében a rendszeres egészségügyi ellátás nem volt, nem lehetett jelen, éppen ezért az „önellátáshoz” szokott lakosság az orvosokkal szemben sok helyen bizalmatlan, távolságtartó magatartással viszonyult. A tiltakozás másik oka anyagi indíttatású volt: az önálló orvostartás elsősorban a szerényebb pénzügyi kapacitással rendelkező települések költségvetéseiben okozott súlyos problémákat. Mindazon községekben, ahol a helyi vezetés elsősorban finansiális természetű ellenállása találkozott a lakosság egészségügyi szakemberek iránt tanúsított elutasításával, még inkább fokozta az állami akaratnak való ellenszegülést. Hogy mindezen változásokat a települések különböző lehetőségeiktől, élethelyzetüktől, lakosságuk és vezetőségük elképzeléseitől függően mennyire más felfogással éltek meg, arra jó példa Berettyóújfalu és Heves község reakcióinak párhuzamba állítása. Heves település a közegészségügyi törvény megjelenésekor több mint hétezer fős lélekszámával az állandó orvoshely kategóriába bőven beletartozott, ennek ellenére a nagyközségben hallani sem akartak saját orvos alkalmazásáról, az addigi körorvosi rendszerrel bőven megelégedtek. Álláspontjuk mellett a továbbiakban is makacsul kitarítottak, saját orvos alkalmazását többé-nyí, a vármegyével való pereskedés után tudták rájuk erőltetni. Ezzel szemben településünk esete a pozitív ellenpélda: Berettyóújfaluban a dualista korszak mindenkori vezetésében az orvoskérdés soha nem képezte vita tárgyát, az első számú prioritások között szerepelve a városiasodó tendencia részét jelentette.

1. kép. Dr. Reichenberger Fülöp (középen ülő helyzetben) szolgálatának 40. évi jubileumán, 1913.
Jobb oldalán Kerekes Gyula főjegyző, aki szintén 40 éves szolgálati idejét ünnepelte.
(Varga Imre felvétele. Megjelent: A Tolnai Világlapja 1913. december 7. 11.)

Fontos megemlíteni a Sárreți János által alapított, 1860-as évektől müködő, Berettyóújfalu történetének első patikáját, melyet 1866-tól köztisztvisletben álló polgára, a település fejlődésében elvülhetetlen érdemeket szerzett Vass Jenő gyógyszerész vezetett.⁶

A Monarchia évtizedei alatt dinamikusn fejlődő nagyközség a századelőre növelni tudta egészségügyének színvonalát. 1897-ben Trajánovits Antal gyógyszerész megnyitotta a település második patikáját, megerősítve ezzel a régió gyógyszerellátását.⁷ A XX. század első éveiben az orvosi létszám is növekedett, 1902-ben Reichenberger Fülöp mellett már dr. Grósz Ignác, Berettyóújfalu szülötte is községi orvos, 1906-tól pedig dr. Gazdig József, szintén berettyóújfalu szarmazású, későbbi vármegyei tisztı fıorvos személyében már egy magánorvos,⁸ 1908-tól dr. Kiss Antal – a vármegye közsismert sportembere, a község labdarúgócsapata, a BUSE egyik alapító

⁶ Vass Jenő 1842. december 6-án született Debrecenben. Szülei Vass Benjámın és Bélyei Erzsébet. Középfokú tanulmányait a Debreceni Református Fögimnáziumban végezte, gyakorlati éveit mint gyógyszerészesség Késmárkon töltötte, Budapesten diplomázott. 1866-ban került Berettyóújfaluba, amikor feleségül vette a település első gyógyszerész-alapítója, néhai Sárreți (Kalivoda) János leányát, Vilmát, átvéve a patika vezetését. Rendkívül agilis, progresszív személyiség volt, a település modernizációját szívügyének tekintette. Hivatása mellett az 1870-től müködő Sárreți Takarékpénztár alapítója, 1873-ig alelnöke, később igazgató-titkára. Berettyóújfalu első sajtótermékének, az 1874-től üzemelő Bihar Megyei Községi Értesítı című hetilap elindítója. 1875-től a lap Sárreți néven fut tovább, a hetilap a szerkesztő 1883-ban bekövetkezett haláláig adott hírt a régió lakosságának a helyi és országos történésekről. A tájékoztatás mellett rendszeresen publikált szépirodalmi és ismeretterjesztı témájú cikkeket, ily módon elösegítve az olvasóközönség általános műveltségének bıvülését. 1877-től Goldstein Mór nyomdáját átvéve a vállalkozást „a Sárreți könyv- és münymondája” néven viszi tovább. Sokéves innovatív társadalmi munkájával a dualizmus kori Berettyóújfalu fejlődésében elvülhetetlen érdemeket szerzett, nevét napjainkban utca és óvoda is őrzi. Sándor 2016.

⁷ Trajánovits Antal 1869-ben született Nagyszalontán. Tanulmányait a szegedi piarista gimnáziumban, majd a Kolozsvári Egyetemen végezte. Aradon, Nagyváradon, Temesváron és Budapesten dolgozott gyógyszerészként, 1897-ben megnyitotta patikáját Berettyóújfaluban. A település társadalmi életében, közügyeiben aktívan részt vállalt. A község képviselı-testületének és a vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, a berettyóújfalu katolikus egyház gondnoka, világi elnöke. A Tüdögondozó Intézet pénztárosa, a Sárreți Takarékpénztár igazgatója. Az I. világháború alatt 1914–1916 között a helyi katonai kórház gondnoka. Halála után földbirtokos családból származó felesége, Kovács Gizella vette át a gyógyszerész vezetését. Vermes 1930: 183.

⁸ Dr. Gazdig József 1878-ban született Berettyóújfaluban. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, pályafutását a Pozsonyi Állami Közkórházban kezdte. 1906-ban tért vissza szülöhelyére mint magánorvos. 1917-ben megválasztották községi, 1920-ban pedig járásorvossá. Az I. világháborúban a szerb, a román és az olasz harctéren is szolgálatot teljesített, Koronás Arany Érdemkereszt, Károly Csapatkereszt és Signum Laudis kitüntetésekben részesült. 1929-től Bihar vármegye tisztı fıorvosává nevezik ki. Társadalmi rangjához méltóan igyekezett tevékenyen hozzájárulni Bihar kulturális és közéletéhez, többek között az Országos Orvosszövetség Bihar vármegyei elnöke, tagja volt a megye törvényhatósági bizottságának és régészeti egyesületének is. Felesége a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nevű karitatív szervezet berettyóújfalu elnöke volt. *Belügyi Közlöny* 1928. július 15. 31. szám, 660.; *Budapesti Közlöny* 1919. november 19. 264. szám, 2.; Barcsay 1990–2001: 18.; Gazdig 1938: 265.; Vermes i. m. 164.

tagja – által pedig egy fogász is fellelhető a településen.⁹ Az 1908. évi közegészségügyi törvény – amely 1876-os kiegészítése és folytatása volt – legfontosabb rendelkezése a községi orvosok állami finanszírozásba való besorolása volt, ami óriási terhet vett le a települések költségvetéséről, és ha csekély mértékben is, de javította a vidék orvosellátottságát. Berettyóújfalu tekintetében ugyanakkor – az 1876. évi rendelkezéshez hasonlóan – ez a szabályozás sem hozott nagy horderejű változást, évekkel a törvény életbelépése előtt a település már önmaga gondoskodott házi orvosairól, gyakorlati megkönnyebbülést ezúttal is a környező településeknek jelentett. A dualizmus kori Magyarországon 1913-ban 10 ezer lakosra átlagosan három orvos jutott, Berettyóújfalu 10 000 fős lélekszámával az országos szintet hol közelítette, hol elérte, ha pedig a település vonzáskörzetének helyzetét tekintjük, ahol a házi orvosi ellátás csupán körorvosi szinten volt jelen, ez az arány kimagaslónak számított a térségben.

2. kép. A városiasodó Berettyóújfalu. Előtérben a községháza, oldalt az Oroszlán Szálloda. *Képeslap, 1900-as évek eleje. (Bihari Múzeum gyűjteménye)*

⁹ Dr. Kiss Antal 1882-ben született Bihartordán. Budapesten járt egyetemre, majd gyakornokként több évet töltött külföldön. Hivatása mellett minden idejét a sportnak szentelte, mind szervezőként, mind aktív résztvevőként. Komoly szerepe volt Belgrád első labdarúgócsapatának létrejöttében, hosszútávfutóként pedig országos és nemzetközi versenyeket nyert. 1908-ban nyitotta meg fogászrendelőjét Berettyóújfaluban, ahol több mint négy évtizedig praktizált. Az 1911-ben megalakult Berettyóújfalui Sport Egylet egyik alapító tagja, az egyesület háznagya. A világháborút tábori kórházakban szolgálta végig, a Vöröskereszt hadi-ékképzéses és Koronás Vaskereszt kitüntetésekben részesült. A sport mellett a község kulturális életéből is kivette a részét, megszervezte az első kabaré-műkedvelő társaságot, gyakran előadva saját szerzeményeit. Vermes i. m. 171.

A kor legsúlyosabb népbetegségének számító tüdőkór elleni védekezés jegyében 1913. december 1-jén átadták a Sárreíti Tüdővész Ellen Védekező Egyesület berettyóújfalui gondozóintézetét, mely a település első államilag szervezett egészségügyi intézménye volt. Az intézet szoros együttműködésben dolgozott a község orvosával, jó példa erre az egyesület első vezetőjének személye, dr. Grósz Ignác, aki a település akkori község- és járásorvosa volt.¹⁰ Az intézmény zavartalan működése az első világháború kitörése miatt nem tarthatott sokáig. A háború ideje alatt a gondozóintézet területén ideiglenes jelleggel hadikórház létesült, ahol a sebesült katonák ellátásában – mindennapi szolgálatuk teljesítése mellett – a községi és magánorvosok is tevékenyen részt vettek.

3. kép. Rendelés a tüdőgondozóban (Magánarchívum)

¹⁰ Dr. Grósz Ignác 1862-ben született Berettyóújfaluban, édesanyja Kenyeres Rozália, édesapja Grósz Jakab. Pályafutását zsakai körorvosként kezdi, majd 1895-től járási körorvos, az évtized végétől pedig Berettyóújfaluban községi orvos. A tüdőgondozó 1913-as megnyitásakor már járásorvosi tisztséget töltött be, miután felkérték az egyesület szakmai vezetésére, lelkes buzgalommal vetette bele magát a szervezésbe, eredményeit utódja, dr. Fényes Pál is méltatta. Bihari szolgálata mellett a honvéd orvosi tisztikar tagja, 1895-től főorvossá léptetik elő. Az első világháborúban teljesített szolgálataiért 1916-ban megkapta a Vöröskereszt hadiékítményes II. osztályú díszjelvény kítüntetését. Megromlott egészségi állapota miatt a Tüdővész Ellen Védekező Egyesület vezetéséről 1920-ban lemondott, a következő években mint községi orvos teljesített szolgálatot. Pályafutása alatt a politikai szerepvállalás nem állt tőle messze, 1913-ban a berettyóújfalui országgyűlési képviselőválasztások után több ellenzéki lap is kritikával illette a szavazatszámoló bizottság vezetőjeként a kormánypárti jelölt irányába tanúsított részrehajló magatartása miatt, míg az 1918. őszi forradalom idején a településen megalakult Nemzeti Tanács tagja volt. Az 1930. évi törvényhatósági választásokon mint tiszteletbeli megyei főorvos került be a Bihar vármegyei bizottságba. 1944-es deportálások időszakában az ekkor 82 éves doktort haláltáborba küldik, ahonnan nem tért vissza többé. 1948-ban hivatalosan is holtak nyilvánították. *Pesti Hírlap* 1895. október 30. 298. szám, 1.; *Népszava* 1913. július 30. 177. szám, 4.; 8 *Órai Újság* 1930. október 8. 229. szám, 1.; *Magyar Közlöny* 1948. szeptember 2. 197–198. szám, 3.

Egy „orvossziget” – Bihar meentsvára

Az I. világháború, majd a trianoni békediktátum következtében, ha kényszerből is, de Berettyóújfalu immár megyeszékhelyként Bihar vármegye egészségügyi centrumává vált. Az országban maradt csonka Biharban mintegy 161 ezer ember egészségügyi ellátásáról kellett gondoskodni, a kialakult helyzetet súlyosbította a megye mind a három kórházának és két tudószanatóriumának elszakítása. 1920-ban az újjáalakult megyében mindössze 11 községi és 16 körorvos volt szolgálatban, ez a létszám az egyik legalacsonyabb érték volt az országban, ráadásul ezen csekély állomány eloszlása is aránytalan volt.

Településünk a régió központjából immár Bihar központja lett, városiasodása megyeszékhelyként új értelmet és lendületet kapott, egészségügye ennek megfelelően nagymértékű fejlődésen ment keresztül. A vármegye legfontosabb közegészségügyi hivatalai Berettyóújfaluban folytatták működésüket, ezáltal az itt dolgozó orvosok az ágazat szervezésében is előtérbe kerülhettek. A vármegyei tisztí főorvos posztra, mely a megye egészségügyi közigazgatását irányította, 1929-től Gazdig Józsefet nevezték ki, a berettyóújfalui orvosok közül ő volt az első, aki ilyen magas tisztséget tölthetett be. Dr. Grósz Ignácot, aki szintén a településről származott, nyugdíjazása után tiszteletbeli megyei főorvossá választották.

Jelentős előrelépés volt a házi orvosok létszámnövekedése. Habár a nagyközség által fenntartott házi orvosi szolgálat megmaradt a háború előtt kialakított kétfős rendszerben – ami majd a 20-as évek végétől három főre bővült – a központ nyújtotta előnyök miatt megjelenő magánorvosoknak köszönhetően mégis számottevően növekedett az ellátás. Létszámuk a két világháború közötti időszakban változó volt, legtöbbször hatan, de legkevesebb hárman mindig jelen voltak a településen, nagy segítséget nyújtva nem csupán Berettyóújfalu, de az egész régió ellátásában.¹¹ A fogászat területén is történt előrelépés, 1929-től dr. Kiss Antal mellett dr. Sipos Tibor személyében a településnek már két fogász doktora volt.¹²

¹¹ Egy 1920-as felmérés szerint a két községi orvoson kívül három magánorvos, dr. Kardos Jenő, dr. Székely Gyula és dr. Spornát Dezső dolgozott a településen. Egy 1937-es kimutatásban pedig már hatan, az 1920 óta Berettyóújfaluban praktizáló három főhöz dr. Könyves Tóth Imre, dr. Mogyorós Endre és dr. Madocsai János csatlakozott. A két világháború közötti időszakban ez volt a legmagasabb magánorvosi létszám a nagyközségben, az 1920 és 1937 közötti időszak szakemberlétszám-emelkedéséből a gazdaság talpra állása mellett a helyi egészségügy permanens megerősödése is jól kivehető. *Magyarország tisztí cím-és névtára 1937*: 145.; Debreczeni i. m. 625.

¹² Dr. Sipos Tibor 1900-ban született Remetemezőn. Tanulmányait a szatmári és kolozsvári középiskolákban, majd a Budapesti Egyetemen végezte. Pályafutását a budapesti Kéty belgyógyászati klinikán, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem fogászati klinikáján kezdte mint kinevezett klinikai orvos. Az

A korszak egészségpolitikájában hangsúlyos szerep jutott a század elején megalakult karitatív szervezeteknek. Az 1913-ban alapított Sárreți Tüdövész Védekező Ellen Egyesület immár Bihar Megyei Tüdövész Ellen Védekező Egyesület néven újjáalakulva folytatta tevékenységét. Vezetői a település mindenkori községi orvosai voltak: megalakulásától kezdve 1920-ig dr. Grósz Ignác, majd az 1920-tól községi orvos dr. Fényes Pál,¹³ 1928-tól pedig dr. Rajk Lajos.¹⁴ Szintén a közegészségügy javulása, azon belül is leginkább a vidéki lakosság egészségvédelme érdekében hívta életre az Országos Közegészségügyi Intézet 1927-ben a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat, valamint a Stefánia Szövetség nevű karitatív intézményeket. A szervezetek célja elsősorban a falvakban és a tanyavilágban tapasztalható magas gyermekhalandóság visszaszorítása volt, ennek érdekében igyekeztek kialakítani egy vidék területén működő védőnői hálózatot. A program Bihar vármegyében való megvalósításában településünknek kiemelt szerep jutott. 1928-ban a Berettyóújfalui járást – az országban harmadikként – mintajárássá szervezték, a kiemelt figyelemnek köszönhetően a védőnői szolgálat a berettyóújfalui központból kiindulva hamarosan az egész vármegyében elterjedt. A karitatív intézmények szakmai munkáját a tüdőgondozóhoz hasonlóan szintén a nagyközség házi orvosai felügyelték: a Zöldkeresztes Szolgálat vezetője dr. Fényes Pál, míg a Stefánia Szövetséget testvére, dr. Fényes Ákos irányította.¹⁵

I. világháborúban tíz hónapig teljesített katonai szolgálatot. Kolozsvári tartózkodása idején a város román megszállását követően tanúsított ellenálló magatartása miatt bántalmazták és elzárták. 1929-ben költözött Berettyóújfaluba, ahol feltehetően 1947-ig a járási és Társadalombiztosító Intézet fogorvosaként dolgozott. Hivatása mellett kiváló hobbifényképész volt, a Tükör című társasági folyóirat több fotóját is leköszölte. Vermes i. m. 180.

¹³ Dr. Fényes Pál híres erdélyi nemes familia leszármazottja, Berettyóújfalu két világháború közötti társadalmi és közéletét meghatározó családjának tagja. Édesapja, Fényes Ákos 1921–27-ig a Berettyóújfalui járásbíró elnöke, öccse, Ákos évtizedekig a település községi orvosa volt. Fényes Pál 1890-ben született Nagyváradon. Középiskoláit Mezőtúron és Belényesen, egyetemi tanulmányait a kolozsvári, budapesti és zürichi tudományegyetemen végezte. Pályafutását a nagyváradai gyermekklinikán kezdte, majd a debreceni sebészklínikán dolgozott. Az I. világháborúban az orosz, olasz és román fronton is szolgált, a bronz Signum Laudis, a Koronás Arany Érdemkereszt, II. osztályú Vöröskereszt hadiékítményes érem és Károly Csapatkereszt kitüntetésekben részesült. 1920-ban lett a település községi orvosa, 1920-ban a leköszönő dr. Grósz Ignác helyére lépve átveszi a Tüdövész Ellen Védekező Egyesület vezetését, 1928-tól pedig az újonnan megnyílt kórház sebész főorvosa. 1938-ban a kórház igazgató főorvosává nevezik ki, a település 1944. októberi szovjet megszállásáig vezette az intézményt.

¹⁴ Dr. Rajk Lajos a Rákosi-kormány 1948-ban koncepciós perben kivégzett belügyminisztere, Rajk László bátyja volt. Belgyógyász végzettségű orvosként érkezett Berettyóújfaluba a 20-as évek második felében. 1928-ban veszi át Fényes Páltól a Tüdőgondozó Intézet vezetését, melyet községi orvosi munkájával párhuzamosan 1944-ig vezetett. A német megszállás után zsidó származása miatt munkaszolgálatra hívták be. Fényes 1938: 292.; Barcsay i. m. 37.; *Párttörténeti Közlemények*. 1969. március. 15. évfolyam, 1. szám.

¹⁵ Fényes Ákos 1895-ben született Mezőtúron. Középiskoláját Belényesen, egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen végezte. A debreceni egyetem sebészeti osztályán műtömmesteri oklevelet szerzett, majd a budapesti egyetem nőgyógyászati és szülészeti osztályán dolgozott. Az első világháborúban

A vizsgálatok mellett felvilágosító, megelőző és tanácsadó jellegű feladatokat is elláttak.

Berettyóújfalu két világháború közötti időszakának legnagyobb egészségügyi be-
ruházása az 1928-ban átadott Gróf Tisza István Közkórház volt. A vármegye egyetlen
kórházaként működése a lakosság számára létszükséglet volt, egyúttal a házi orvosok
számára is nagy megkönnyebülést jelentett. A közkórházzal a nagyközség doktori
természetesen napi munkakapcsolatban álltak, évente több száz beutalóval segítve az
új intézmény munkáját. A kórház orvosi állománya és a házi orvosok között több eset-
ben is történt átfedés és átjárás, dr. Fényes Pál községi orvosból sebész főorvos lett,
majd kórházigazgató, míg dr. Győrei István gyermekgyógyász szakorvos munkája
mellett egyben községi orvos is volt.¹⁶

A korszak hivatalos statisztikái szerint 1921-ben a vidéki Magyarországon tíz-
ezer emberre átlagosan öt orvos jutott, míg 1938-ban már tizenegy, persze az el-
maradottabb régiókban – mint például csonka Bihar vármegye területe – ez az
arány a gyakorlatban sokkal rosszabb volt. Berettyóújfalu népessége a két világ-
háború között 10 670-ről 13 330 főre növekedett, házi orvosi létszáma pedig a la-
kosság növekedésével párhuzamosan mozgott: az orvosi állomány a korszak ele-
jén öt, a 30-as évek végére már kilenc főre duzzadt, nem beszélve a település két
fogorvosáról és gyógyszeráráról. Az országos statisztikához viszonyítva kijelenthető,
településünk a 1920-as években a vidéki orvosellátottság átlagát elérte, később meg
is haladta azt, mindez a 30-as évekre nézve is helytálló, azzal a különbséggel, hogy
ebben az időszakban az átlag feletti eredményhez már a kórház orvosi állományára

1915-től a háború végéig az orosz, olasz és albán harctereken teljesített szolgálatot mint egészségügyi
tiszt. Helytállásáért a bronz vitézségi, a II. osztályú hadiékitményes Vöröskereszt és sebesülési érdemérem
kítüntetéseken részesült. 1928-ban érkezett Berettyóújfaluba, ez időben édesapja mint nyugalmazott já-
rásbírósi elnök, ügyvéd, testvére, Pál a kórház sebész főorvosaként dolgozott a településen. Több mint
20 éven keresztül volt községi orvos, hivatása mellett számos egészségügyi tisztséget is betöltött, többek
között a Stefánia Szövetség helyi szervezetének egyik vezetője, szülész orvosa, aktív tagja volt a Magyar
Orvosok Nemzeti Egyesületének és az Orvosszövetségnek. 1938-ban a Társadalombiztosító Intézet helyi
vezetője. A megyeszékhely közeletének alakításából – családjának a korszak társadalmi hierarchiájában
elfoglalt előkelő helyéhez méltóan – tevékenyen részt vett. Egyike volt annak a néhány embernek, akik
autóval rendelkeztek, ráadásul nem is átlagossal: lehajtható tetejű sportkocsija megszokhatatlanul feltűnő
látvány volt a településen. Fényes Ákos és testvére, Pál a berettyóújfalu egészségügyéért végzett több
évtizedes kiemelkedő munkájának elismeréseként a Fényes család egykori Árpád utcai lakásának helyén
létesült Időskorúak Szociális Otthona 2004. május 23-tól felvette a Fényes Ház nevet. *Belügyi Közlöny*
1925. szeptember 6. 39. szám, 876.; *Budapesti Közlöny* 1936. június 14. 135. szám, 3. és 1943. szeptember
24. 215. szám, 4.; *Magyarország tiszti cím- és névtára* 1944. 166.; Kanalasné 2006.

¹⁶ Dr. Győrei István Berettyóújfaluban született 1905-ben. Három évig volt a kórház alorvosa, ezt köve-
tően gyermekgyógyász szakorvos, majd az Országos Tisztviselői Betegsegélyező Alap körzeti orvosaként
látta el szolgálatát, hatáskörébe elsősorban a közalkalmazottak és köztisztviselők ellátása tartozott. *Buda-
pesti Közlöny* 1936. június 14. 135. szám, 3.

is szükség volt.¹⁷ Helyzetének értékét a térség változatlan elmaradottsága növelte: a Berettyóújfaluhoz tartozó régió már a világháború előtti időszakban is orvoshiánnyal küszködött, majd egy négy évig tartó, a hátszázgot teljesen felőrlő, gazdasági leépülést és szociális nyomort hozó vesztes háború után nem meglepő módon érdemi változás nem történt. A két világháború közötti időszakban a karitatív intézmények által némi javulás ugyan érzékelhető volt, ennek ellenére néhány kivételtől eltekintve állandó községi orvos a régió egyik településen sem volt jelen, az ellátást körorvosok, vagy településünk házi- és magánorvosai látták el, erősítve ezzel a vonzaskörzet Berettyóújfalura való utaltságát, ami a közkórház megnyitása után tovább fokozódott.

4. kép. Megyeszékhelyként többek között az egészségügy fejlődése is hatalmas lendületet kapott. A képen az 1924–25-ben épült vármegyeháza, mellette a Trajánovics-patika. (Bihari Múzeum gyűjteménye)

A Trianon után megyeszékhellyé avansált Berettyóújfalunak a korszakban óriási átalakuláson ment keresztül, egészségügye pedig működésének addigi legnagyobb kihívásával nézett szembe. A háziorvosi szolgálat bővülése és az általuk koordinált karitatív szervezetek munkája a térség orvosi ellátását életben tartotta, a berettyóújfalui igényeket pedig teljes mértékben kielégítette, oroszlánrészét vállalva ezzel Bihar közegészségügyének fejlődésében.

¹⁷ 1937-ben a megyeszékhely hivatalos háziorvosi állománya 9 fő, ebből 3 községi, 6 pedig magánorvos volt. Ez a szám a hivatalos átlagot (11) csak közelítette, viszont ha a kórház orvosi létszámát is hozzávesszük, ami ekkor 6 fő volt, valamint a két fogász doktort is, akkor a település hivatalos orvosállománya már 17 fő, ami az országos átlagot messze meghaladta. *Magyarország tiszti cím- és névtára 1937.* 145.

A városi cím titka

A II. világháborúban Berettyóújfalu 1944. október 15-től szovjet megszállás alá került. A háború alatt a kórházat több légi és tüzérségi támadás is érte, aminek következtében az épület használhatatlanná vált. Az orvosok közül többeket besoroztak, illetve a zsidó származásúak közül munkaszolgálatra hívtak be, állandósítva ezzel az orvoshiányt. Dr. Spernát Dezsőt, a település népszerű magán háziorvosát, valamint dr. Grósz Ignácot, egykori község- és járásorvost származásuk miatt 1944-ben deportálták, a koncentrációs táborból többé nem tértek vissza.

A harcok befejeztével megkezdődhetett a romokban lévő egészségügy újjáépítése. A helyreállításokból a térség háziorvosai is tevékenyen kivették a részüket, az ideiglenes kórházat dr. Tóth Sándor csökmői körorvos, később berettyóújfalui községi orvos irányítása alatt a Vass Jenő utcai óvodában rendezték be, a megcsappant orvosállományt pótolva az 50 ágygal működő átmeneti szükségkórházban nagyrészt a házi orvosok látták el a régió közegészségügyét.

A világháború veszteségei, majd az 1945 utáni új állami berendezkedés következtében a település és a térség egészségügyi színvonala jelentősen visszaesett, majd rendszere átalakult. Berettyóújfalu az 1950. évi közigazgatási törvény életbelépése után elvesztette megyeszékhelyi státuszát, Debrecen központtal megalakult Hajdú-Bihar megye, a háziorvosi szolgálat pedig a kórház alárendeltségébe került. Az időközben kiépülő Rákosi-diktatúra, és a vele párhuzamosan zajló erőszakos társadalmi átrendeződés a település orvosait sem hagyta érintetlenül: dr. Fényes Pál egykori háziorvos, majd kórházigazgató nemesi származása miatt a társadalomból való kirekesztettséget jelképező, úgynevezett B-listára került. Osztályidegennek minősítve megfosztották hivatásától, a hatósági zaklatások és a munkanélküliség miatt hamarosan Berettyóújfaluból is el kellett költöznie. Dr. Győrei Istvánt terményben való fizetség elfogadása miatt – ami a vidéki Magyarországon egy teljesen megszokott és elfogadott eljárásnak számított – feketézés vádjával eltiltották az orvosi pályától, büntetését bányamunkásként volt kénytelen letölteni.¹⁸

¹⁸ Büntetésének kiszabása után Győrei István a pásztói kőbányába került, Berettyóújfaluba nem tért vissza többé. Felesége, akit úri származása miatt ért retorzió, a továbbiakban szövőnőként volt kénytelen dolgozni Budapesten. Egy szerencsés véletlennek köszönhetően azonban Győrei István a későbbiekben mégis visszatérhetett hivatásához: egy munkanapon a pásztói kőbánya egyik őrének szeme egy belecsapódó szikra miatt súlyosan megsérült, Győrei István a fegyőrt sikeresen látta el, a beavatkozással megmentette látását. Jutulmul visszakaphatta orvosi munkáját, élete hátralévő részében a pásztói kórházban dolgozott. *Fodor Károlyné Pásztor Irén szóbeli közlése alapján.*

Legsúlyosabb negatívumnak a házi orvosok megfogyatkozása számított, ami elsősorban a magánorvosok eltűnésében nyilvánult meg. A háború után az országban rendkívül súlyos egészségügyi szakemberhiány lépett fel, a kórházakban megüresedett orvoshelyeket nagy részben az addig önálló praxist folytató doktorok töltötték be. A magánorvosi státusz leépülését tehát egyrészt az ágazatban bekövetkezett kényszerhelyzet szülte, a döntő ok azonban mégis politikai indíttatású volt. Az 1948 utáni államhatalom jellegéből adódóan semmilyen magánszektor működését nem tűrte el, nem képezett ez alól kivételt az orvosi hivatás sem. Közvetlenül az ágazatot érintő, 1950-ben hatályba lépett új jogi szabályozások idejére – mely többek között kimondta az egészségügyi szolgálat kizárólagos állami fenntartását – a magánorvoslást gyakorlatilag teljesen sikerült felszámolni. Így az országos tendenciához hasonlóan ebben az időszakban már Berettyóújfaluban sem szolgáltak magándoktorok, ez a tény pedig nagyban visszavetette a nagyközséggé visszaminősített település egészségügyét. Mint ismeretes, Berettyóújfaluban a két világháború közötti időszakban a 20-as években két, míg a 30-as évektől három hivatalos községi orvos szolgált, ugyanakkor a magándoktorok mindvégig nagy létszámú jelenléte meghatározónak számított mind a település, és annál inkább a régió orvosellátottságában.

Éppen ezért az államtól független szakemberek kiesése nem csupán Berettyóújfalu, de a térség egészségügyi színvonalának is komoly érvágást jelentett.¹⁹ A településen önállóan praktizáló házi orvosok közül az állami szférába való áttérés egyedül dr. Bárdos Endrének sikerült, aki magánorvosi éveit után 1948–1960-ig már körzeti orvosként dolgozott a nagyközségben.

A háború előtti hivatalos háromfős házi orvosi létszám 1945 után is fennmaradt, közigazgatási szempontból tehát nem történt visszaesés. A papírforma változatlansága ellenére a gyakorlatban nem meglepő módon a három fő községi orvosi kontingens a lakosság ellátására kezdettől fogva elégtelennek bizonyult. Jelentősebb létszámemelés

¹⁹ A két világháború közötti időszak magánorvosai formailag ugyan nem álltak állami alkalmazásban, működésüket tekintve azonban mindennek nem volt gyakorlati jelentősége. A vidéki Magyarországon községi és magánorvosi státusz között gyakori volt az oda-vissza átjárás, ezenfelül a községi orvosok helyettesítését is nemegyszer magánorvosok látták el. Hivatalosan ugyan pénzbeli juttatásért dolgoztak, ám a vidéki életszínvonalhoz alkalmazkodva szolgáltatásaikat a társadalom minden rétegének igyekeztek elérhetővé tenni, ami a legtöbb esetben terményben való fizetségben nyilvánult meg. Legértékesebb jellemzőjüknek mobilitásuk számított: egy községi orvosnak is alapvető feladata volt körzetének rendszeres bejárása, a magánorvosok azonban – hivatalos körzetük nem lévén – hivatásukat szinte kizárólag állandó mozgásban végezték, folyamatosan járva nem csupán az adott települést, de annak vonzáskörzetét is. A Berettyóújfalui járás gyenge orvosellátottsága tükrében egy-egy magánorvos megjelenése egy községben nagy segítséget és biztos támpontot jelentett, ebben az élethelyzetben az orvos státusza nem bizonyult lényegi kérdésnek. Mindezen okok miatt a korszak hétköznapiiban egy községi és egy magánorvos között nem tettek különbséget. Barcsay i. m. 43.; Fényes i. m. 145.

azonban a következő évtizedekben sem következett be, az 1945 és 1967 közötti időszakban a körzeti orvosok száma általában három és négy, néhány alkalommal két és három ember között mozgott. Ennek oka a szűkös anyagi lehetőségeken túl az állami egészség politikában bekövetkezett irányváltás volt, ami a háziiorvosi szolgálat megerősítésével szemben a kórházak fejlesztését helyezte előtérbe, ezért egy-egy lehetséges státusz elbírálásánál rendre a közkórházak élveztek elsőbbséget.

A megváltozott közegészségügyi viszonyokat településünk orvoshelyzete is jól példázza: 1948-ban Berettyóújfalunak a helybeli átlagot meghaladva dr. Fényes Ákos, dr. Bárdos Endre, dr. Tóth Sándor és dr. Debreczeni Pál személyében még négy körzeti orvosa volt. 1951-ben azonban előbb Fényes Ákos, majd Tóth Sándor valószínűleg 1950-ben történt távozásával a nagyközség két körzeti orvosa évekig dr. Bárdos Endre és dr. Debreczeni Pál maradt, utóbbi háziiorvosi munkája mellett egyúttal a kórház-rendelőintézet szemészorvosa, 1965-től pedig igazgatója volt. A kórházi intézmények prioritását – hasonlóan a magánorvosi intézmény felszámolásához – gazdasági-humán szükségyszerűség és hatalomtechnikai számítás egyaránt motiválta, és szintén az utóbbi tényező volt a jelentősebb. Az 1945 után állandósuló orvoshiány közvetlenül a háború utáni években érződött a legsúlyosabban, mindemellett az ágazat anyagi mozgástere is kellőképpen behatárolt volt. A csekély erőforrások elosztásában a kórházak, mint legfontosabb egészségügyi intézményeknek értelemszerűen elsőbbséget kellett élvezniük. Az új direktíva tehát részben egy reális lépés volt, a döntő okot azonban ismét a rendszer jellege, annak hatalompolitikája szolgáltatta. A totális államosítás a Rákosi vezette kormány egyik alappillérenek számított, az erőszakos központosítással az ideológiai beteljesülésen túl az emberek korlátlan és folyamatos megfigyelése is megvalósulhatott, amit a kommunista rezsim hatalomban maradása zálogának tartott. Ennek a célnak pedig a kórházi intézmény adottságai sokkal inkább megfeleltek, mint a háziiorvosi szolgálaté, ezért egy erős községi orvosi rendszer ennek a hatalomnak egész egyszerűen nem állt érdekében.²⁰

²⁰ A háziorvosok állandó felügyelete a hatalom számára több szempontból is problémásnak bizonyult. Egy-egy településen, így Berettyóújfaluban is a háziorvosok saját, otthonukban kialakított rendelőhelyiségekben fogadták betegeiket. Dr. Fényes Ákos és dr. Debreczeni Pál a Fényes család egykori lakhelyén, az 1948 után kisajátított Kossuth utcai lakás rendelőjében dolgoztak, míg dr. Tóth Sándor a Kepecs-udvarban látta el betegeit. Az államosítások kezdetén ugyan létrehozták az egységes körzeti orvosi rendelőhelyiségeket – Berettyóújfaluban erre a célra az egykori Sárret vendéglőt alakították át –, ugyanakkor a csekély létszám miatt ez az összevonással is csupán pár embert jelentett, nem mellékesen pedig a háziorvosok rengeteg időt töltöttek terepen mind a településen, mind pedig a járásban. Ezzel szemben a kórházakban jóval több egészségügyi szakember dolgozott egy helyen, és nem mellékesen a nagypolitikai kezdeményezés hatására 1946 márciusában K. Nagy Gyula titkárságával Berettyóújfaluban is megalakult a Magyar Dolgozók Pártja (1957-től MSZMP) kórházi alapszervezete, mely a pártideológia állandó jelenlétére és a

Az átszervezett tanácsi közigazgatás velejárója volt az ügyvezető körzeti orvos tisztség létrehozása, mely a település háziiorvosi szolgálatát irányította. Berettyóújfalu első ügyvezető körzeti orvosa dr. Debreczeni Pál volt.²¹ Az 50-es évek elején megfelelő létszámot a következő években fokozatosan sikerült pótolni, 1955-ben dr. Rugonfalvi Kiss István²² érkezésével három, míg 1957-ben dr. Holdházy Nándor²³ szolgálatba állásával a háziiorvosi szolgálat állománya pár évig ismét négy főre emelkedett.

5. kép. Dr. Debreczeni Pál egy orvosi összejövetelen, 1958 (Magánarchívum)

dolgozók megfigyelésére is alkalmasnak bizonyult. MNL HBML 576/A/15.; MNL HBML XXXV./5/C/14.; Debreczeni i. m. 265.; Barcsay i. m. 48.; *Fodor Károlyné Pásztor Irén szóbeli közlése nyomán.*

²¹ A tisztség létrehozásától kezdve a rendszerváltásig a település ügyvezető körzeti orvosai sorrendben: dr. Debreczeni Pál, dr. Kovács Lajos, dr. Freivillig György és dr. Muraközi István voltak. MNL HBML XXIII. 576/A/22., 576/A/25.

²² Dr. Rugonfalvi Kiss István 1908-ban született Győrben. Híres erdélyi nemesi család leszármazottja, édesapja, idősebb dr. Rugonfalvi Kiss István a két világháború közötti időszakban a Debreceni Egyetem neves történész professzora, a Magyar Történelmi Tanszék vezetője és a Bölcsészettudományi Kar dékánja. A család 1911-ben költözött Debrecenbe, amikor édesapja elnyerte a Debreceni Református Kollégium történelemoktatói állását. Középiskolai tanulmányait 1922–26 között a Kollégiumban végezte végig kitűnő eredménnyel, majd a Debreceni Egyetem orvostanhallgatója, ahol belgyógyász, majd fogorvos szakképesítést szerzett. Háziiorvosként egészen a második világháború idejéig praktizált Debrecenben, majd frontszolgálatra vonult. 1944-ben Aradnál súlyos sérülést szenvedett, 1945-ig a budapesti Honvéd Kórházban ápolták. Eközben családja a közelgő front elől Budapestre menekült, debreceni otthonuk a bombázások következtében megsemmisült. A háború után családjával együtt nagybátyjához Biharkezesre költöztek, ahol háziiorvosként tíz évig praktizált. Édesapját a Horthy-rendszerben vállalt szerepvállalása miatt 1947-ben több koncepció per után börtönbüntetésre ítélték, a szegedi Csillag börtönből többérvnyi állandó kínzás és bántalmazás következtében rendkívül rossz egészségügyi állapotban szabadult 1953-ban. Ifjabb dr. Rugonfalvi Kiss István 1955-ben került Berettyóújfaluba, ahol mintegy hat éven keresztül dolgozott háziiorvosként. Mindig alapos és precíz hozzáállása miatt betegei körében nagy népszerűségnek örvendett, folyamatosan igyekezett képezni magát, bővíteni tudását. Gyakran hangoztatta mottóját, miszerint: „*egy jó körzeti orvos többet ér, mint egy professzor*”. 1961-ben MÁV-főorvossá nevezték ki, így pályafutását Budapesten folytatta tovább, ahol egészen 1982-es nyugdíjba vonulásáig dolgozott. Rövid idővel nyugállományba vonulása után betegsége következtében elhunyt. *Dr. Rugonfalvi Kiss Csaba szóbeli közlése nyomán.*

²³ Dr. Holdházy Nándor 1894-ben született Pestszentlőrincen. Középiskoláit és egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Az első világháborúban a császári és királyi 6. gyalogezredben a szerb és az orosz

Az egészségügyet érintő komolyabb változások a 60-as évek második felében kezdődő ipari fejlesztések hatására kezdődnek, a jelenség az évtized végére településünkön is éreztette hatását. A folyamatot fokozta és gyorsította a IV. ötéves terv részeként 1971-ben meghirdetett Országos településhálózat-fejlesztési akció, melynek elsődleges célja a költséghatékonyabb közigazgatás bevezetése, ennek érdekében pedig számos nagyközség – köztük Berettyóújfalú – várossá fejlesztése volt.

Az ipari beruházásoknak köszönhetően a település népessége – az országos átlagot is meghaladva – ugrásszerűen növekedett, elindítva Berettyóújfalut a várossá válás útján.²⁴ Ennek a folyamatnak az első lépése a Berettyószentmártonnal való egyesülés volt 1971-ben, szintén ettől az évtől kezdve a település – immár közép-fokú központtá felminősítve – önálló pénzügyi és gazdálkodási jogkört kapott. Berettyóújfalú népessége 1971-ben 14 053 fő volt, ebből 6216-an számítottak aktív keresőnek, a foglalkoztatási

6. kép. Dr. Holdházy Nándor munkavégzés közben (Magánarchívum)

harctereket is megjárta. A fronton szerzett betegsége miatt a háború további részében Pécsen teljesített ezredszolgálatot, a világháború után pedig a nemzeti hadsereg kötelékében Hajmáskéren szolgált. Orvosi pályafutása 1921-ben kezdődött, amikor Gáborján község körorvosa lett, ahol tekintélyes ideig, több mint 36 éven keresztül látta el szolgálatát. 1944-ben közvetlenül a frontátvonulás után a megye egészségügyének újjászervezésében járási tisztii főorvosként vett részt. 1957-től Berettyóújfaluban folytatta hivatását, mint egy tíz évig volt a település körzeti orvosa. Szolgálati ideje alatt családjával a Bajcsy-Zsilinszky úti orvosi szolgálati lakásban lakott. Felesége Tóth Gizella, a település köztisztviselőben álló tanítónője volt. Hivatás melletti szenvedélye a botanika volt: kollégájával és barátjával, dr. Debreczeni Pállal munkájuk mellett rózsanemesítéssel foglalkoztak, a későbbiekben új típusú rózsafajtát leánygyermekéről, Ágnesről is nevezett el (Holdházy Ágnes rózsza). 1967-ben több mint 46 éves szolgálati idejét lezárva nyugállományba vonult, két évvel később, 1969-ben, 75 éves korában hunyt el Berettyóújfaluban. Vermes i. m. 364.; Debreczeni i. m. 144.; *Holdházy Ágnes szóbeli közlése nyomán.*

²⁴ A rendelő megnyitása előtti években Berettyóújfalú gyors és nagyméretű ipari fejlődésen ment keresztül. A legnagyobb beruházások közé tartozott az Elzett gyár első részlegének átadása, mely a rendelő átadása utáni években további üzemszakkal bővült. Megtörtént a Fűszért, a Ruhagyár és a Tejporgyár üzemének jelentős bővítése, valamint a Malom ezervagonos gabonátárolójának megépítése. Elindult a Sütőüzem, valamint a Borsodi Sörgyár berettyóújfalú működése. A Ruházati Kiskereskedelmi Vállalat megépítette 400 nm-es áruházát, az ÁFÉSZ pedig nagyméretű terjeszkedésen ment keresztül. Felépültek a KPM útmesterei, a Víz- és Csatornamű és a Titász telephelyei, valamint egy új üzemanyag-töltőállomás. Az infrastrukturális beruházások is jelentős munkaerőt vonzottak a településre, ezekben az években ment végbe többek között a szennyvízhálózat kiépítése, a víz- és villanyhálózat bővítése, egy 100 férőhelyes óvoda, a Morotva-lakótelep, valamint számos út- és járdaszakasz felépítése. MNL HBML XXIII. 576/A/21., 576/A/24., 576/A/25.

struktúra átalakulását mutatja, hogy a munkavállalók nagy része, mintegy 4787-en ekkor már az ipar és a szolgáltatás szektorokban dolgoztak.

A városiasodással egyúttal a település egészségügyi modernizációja is elkezdődhetett. Az ágazat beruházásainak döntő része ugyan a kórházat érintette, de a fejlesztésekből az állapotában régóta stagnáló, egykor magasabb színvonalat megélt háziorvosi intézmény is részesült. Az új impulzusokra a szolgáltatnak személyzeti és infrastrukturális téren is égetően nagy szüksége volt: az 50-es években kialakított körzeti rendelő a betegek ellátására kezdettől fogva alkalmatlan volt, az épület 1970-ben végleg használhatatlanná vált. Az orvosok szolgálati lakásai szintén megviselt állapotban már a 60-as évek közepén a lakhatatlanság állapotát súrolták. Az évtizedekig kettő és négy orvos között ingadozó állomány létszáma az 1961–64 közötti időszakban érte el mélypontját, amikor dr. Bárdos Endre 1960-ban történt elhalálása, majd dr. Rugonfalvi Kiss István 1961-es távozása után a fennmaradt státuszokat mintegy három éven keresztül nem sikerült betölteni.²⁵

7. kép. A „régi” háziorvosi rendelő Berettyóújfaluban (Magánarchívum)

²⁵ A községi tanácsüléseken a körzeti orvosi ellátás csapnivaló színvonala a 60-as évek elejétől közel tizenöt éven át gyakorlatilag egy folyamatosan napirenden lévő téma volt. Debreczeni Pál a szolgálat mélypontjának időszakában, az egészségügyi bizottságnak tett beszámolójában egy 1964. júliusi tanácsülésen (is) hangsúlyozta: a háziorvosi szolgálat jövőjét tekintve az egyetlen járható út a rövid időn belüli létszám-növelés, egy új egészségügyi kombinát építése és a szolgálati lakások rendbehozása. MNL HBML XXIII. 576/A/20. 1969. augusztus 27. 18–19., 24.

A sűrű szakemberhiány, mint a nagyközség háziiorvosi szolgálatának egyik leg-súlyosabb problémája korántsem számított sem egyedinek, sem pedig új keletűnek. Az országban évtizedek óta – elsősorban vidéken – fennálló orvoshiány, ha mérsék-lődött formában is, de továbbra is aktuális maradt. Egy-egy orvos sok esetben vidéki álláslehetőségek tucatjai között választhatott, és általában a szakemberek is a minél magasabb szintű munkakörülményeket és életszínvonalat keresték. Márpedig a berettyóújfalui körzeti orvosi szolgálat hosszú évek óta alacsony nívója és gazdasági fejletlensége nagyban rontották a település effajta versenyképességét.

Ezen válogatási szempontok alapján ebben az időszakban egy vidéken elhelyez-kedni készülő háziiorvosnak egy berettyóújfalui hivatáshely korántsem tartozott az első számú opciók közé, településünk maximum egy szerényebb háttérű kisközséggel vagy faluval szemben számított vonzó lehetőséggel.

A településvezetés erőfeszítéseinek és némi szerencsének hála 1964 szeptem-berétől dr. Gyarmati István és dr. Kovács Lajos érkezésével a helyzet néhány évre konszolidálódott, de nem tartott sokáig: 1967-től dr. Holdházy Nándor nyugdíjba vonulása után a körzeti orvosok létszáma hosszú ideig három főben állandósult, és ugyan a községnek a negyedik státusz foglalkoztatására a következő években is megvolt a lehetősége, az állás betöltése – elsősorban a már említett változatlanul rossz élet- és munkakörülmények miatt – sokáig nem sikerült.²⁶

8. kép. Dr. Holdházy Nándor asszisztenseivel
(Magánarchívum)

²⁶ Dr. Kovács Lajos 1938. november 11-én született Miskolcon. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd felvételt nyert a Debreceni Orvostudományi Egyetemre. Doktori címének megszerzése után pályakezdőként került Berettyóújfaluba mint háziiorvos 1964-ben, szintén pályakezdő ének-zene tanár felesége is ebben az évben kapott munkalehetőséget a városban. 1964–1970-ig a település ügyvezető körzeti orvosa. Háziiorvosi tevékenysége mellett a gyermekváros orvosi szolgálatát is ellátta, valamint 1989-ig rendszeresen tartott ügyeletet Berettyószentmártonban. A 70-es évek elején súlyos máj-fertőzést kapott, mely végigkísérte további életét. A szolgálati évei alatt egyre súlyosbodó betegsége ellenére praktizálását töretlenül folytatta, tekintélyes létszámú, több mint 2200 regisztrált betegének ellátását életének utolsó éveiben, kritikus egészségi állapotában is zavartalanul oldotta meg. Hosszan tartó betegsége 1997-ben vetett véget életének, praxisát dr. Szeszák Ferenc vette át. A több mint 32 évig tartó háziiorvosi szolgálatával Kovács Lajos volt a város egyik leghosszabb ideig praktizáló orvosa. *Kovács Zoltán szóbeli közlése nyomán. (2017. október 10.); MNL HBML XXIII.576/A/20.*

A létszámingadozás éve alatt meghatározó személyi változások is végbementek: 1965 novemberében a szolgálat meghatározó orvosát, az ügyvezető körzeti orvosi tisztséget több mint 15 évig betöltő dr. Debreczeni Pált a frissen átadott új kórház-rendelőintézet igazgatójává nevezték ki. Helyére még ebben az évben dr. Schwanner István érkezett, aki az elkövetkező évtizedekben elődjéhez hasonlóan szintén a település emblemikus háziorvosa lett.²⁷ Gyarmati István a 60-as évek végén távozott a településről, körzetét ideiglenesen a kórház doktornője, dr. Fekete Mária vette át, a praxis végleges betöltésére 1970-ben, dr. Freivillig György érkezésével került sor.²⁸

9. kép. Dr. Kovács Lajos
(Magánarchívum)

10. kép. Dr. Schwanner István
(Magánarchívum)

11. kép. Dr. Freivillig György
(Magánarchívum)

²⁷ Dr. Schwanner István 1938. június 20-án született Székesfehérváron. Repülőgép-szerelő édesapját 1941-ben Debrecenbe helyezték át, így került családjával együtt a cívisvárosba, ahol huszonhat évet töltött el. Tanulmányait is Debrecenben végezte, az általános iskola befejezése után 1953-tól a Fazekas Mihály Gyakorló Gimnázium tanulója, 1957-ben érettségizett, majd felvételt nyert a Debreceni Orvostudományi Egyetemre, ahol 1964-ben doktorált. Frissen végzett orvosként a berettyóújfalui kórházban helyezkedik el, majd négy hónap gyakornoki munka után bevonul katonának. Sorkatonai szolgálata után kerül végleg Berettyóújfaluba mint körzeti orvos 1965-ben. Szolgálati évtizedei alatt a rendelőben végzett munkája mellett naponta járta körzetét kerékpárral, kismotorral, valamint rendszeresen helyettesítette a környező településeken. Háziorvosi pályafutását 2016. december 31-i nyugdíjba vonulásával fejezte be. Több mint ötvenéves szolgálatával ő Berettyóújfalui történetének leghosszabb ideig praktizáló háziorvosa. Páratlan életútját Berettyóújfalui városa 2013-ban Fráter László-díjjal ismerte el, 2014-ben szolgálatának 50. évfordulóján megkapta az aranydiplomát. Praxisát 2017. január 1-től dr. Jahangir Ahmed vette át. *Dr. Schwanner István Miklós, dr. Percz György szóbeli közlése nyomán. (2017. október 8.)*

²⁸ Dr. Freivillig György 1936. október 16-án született Nyírlugoson. Általános iskoláját szülőfalujában, középiskoláját a debreceni Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumban végezte 1950–54 között. Érdekesség, hogy gyermekkori tervei között nem szerepelt az orvosi pálya, eredeti elképzelése szerint először katolikus papi, majd régészti hivatásra készült, a sors különös szeszélye azonban mégis az orvosi pályára sodorta. Az érettségi után 1954-től 1960-ig a Debreceni Orvostudományi Egyetem általános orvosi karának hallgatója, 1961-ben végez. Orvos gyakornoki időszakát a berettyóújfalui területi kórházban tölti, a gyakorlati idő végeztével Bakonszegen kezdi pályafutását mint körzeti orvos. A község háziorvosi teendőit mintegy kilenc éven keresztül látja el, majd családjával 1970-ben Berettyóújfaluba költözik, ahol a település harmadik körzeti orvosaként folytatja munkásságát. Hivatalos munkája mellett több fontos egészségügyi szolgáltatást is ellátott. Még Berettyóújfaluba költözése előtt, 1969-ben elkezdett tanítani az Arany János Gimnáziumban mikrobiológia, sebészet és belgyógyászat tantárgyakból. Sorkatonai szolgálatának végén tartalékos tisztként szerel le, századosi rangban 1986-ig sorozóorvos. 1970. szeptember 1-jétől a község iskolaorvosa. A sör-

Ezekkel a személycserékkel alakult ki a település háziiorvosi magja, mely az elkövetkező csaknem két évtizeden keresztül változatlan maradt. 1970-ben a település három községi orvosa dr. Kovács Lajos, dr. Schwanner István és dr. Freivillig György voltak. Feladatuk – folytatva a háziiorvos-történet e rendszereken és korszakokon átívelő hagyományát – sokrétű volt, és korántsem merült ki a hivatalos tennivalókban. Gyakorlati munkájuk mellett a település közegészségügyi állapotát is felügyelniük kellett, amibe a bővülő és szaporodó állami vállalatok üzemi orvoslása, vagy a háztartások higiéniai állapotának ellenőrzése éppúgy beletartozott, mint a 60-as években elindult tisztasági mozgalom nevű közegészségügyi program szakmai munkájának szervezése, vagy a fertőző betegségek nyilvántartása a településen. Az ipari beruházások első látványos eredménye a község oktatásában mutatkozott meg: a 70-es évek közepére több általános és középiskola létrejöttével Berettyóújfalu – ahogy a régióban nevezték – „iskolavárossá” fejlődött. Az új oktatási intézmények megnyitása, a már meglévő általános és középiskolák megnövekedett tanulói létszáma az iskolaorvosi munkakört évtizedek óta gyakorló körzeti orvosoktól is észrevehetően nagyobb energiát követelt.

A gyors lélekszám-növekedés az „ébredőben” lévő háziiorvosi szolgálatot is új kihívások elé állította: a nagyközség három körzeti orvosának egyre több beteget kellett ellátnia, a használatba vételtől kezdve elavult rendelőhelyiség a naponta több száz főre duzzadt betegforgalom kezelésére már végképp alkalmatlannak bizonyult. Márpedig a növekvő igények kielégítéséhez és a várossá alakuláshoz alapvető kritérium volt egy modern háziiorvosi rendelő kialakítása. A gyógyszerellátás, melynek ez időben még mindig az 50-es évek forgalmi viszonyaihoz volt kapacitása, szintén nem felelt meg a modern elvárásoknak. A község tanácsa 1964-ben tűzte ki célul egy új „egészségügyi kombinát” építését, a terv egy háziiorvosi rendelőt, gyógyszerterát és négy szolgálati lakást tartalmazott, a megvalósításhoz való anyagi feltételek azonban az évtized végéig hiányoztak. Az elképzelések szerint az építkezés 1970-ben, mindjárt a körzeti rendelő bezárása után indult volna meg, azonban a nagyüzemben folyó ipari beruházások elsőbbsége miatt csak 1973-ban kezdődhetett el. Az új épület átadásáig az ellátást a körzeti orvosok szolgálati lakásain kialakított rendelőhelyiségekben

gyár helyi üzemében 1974-től tizennégy évig, a ruhágyárban 1975-től tíz évig üzemorvos. 1984-től a Mátyás utcai szociális otthon szolgálatát is ellátja. 1970-től kilenc évig a község egészségügyi bizottságának vezetője és ügyvezető körzeti orvosa. Emberfeletti munkájának elismeréseként 1986-ban miniszteri dicséretben részesült. Az 1985-ben kiújult krónikus betegsége miatt, melyet még első egyetemi évének gyakorlati időszakán kapott el, egészségi állapota leromlott, 1988-ban ezért kénytelen volt befejeznie hivatását. Visszavonulása után egy évvel, 1989-ben örök nyugalomra tért. Szolgálatát dr. Pap-Majoros László vette át. MNL HBML XXIII. 576/A/25.; ill. *Bondárné Freivillig Tímea szóbeli közlése nyomán.*

oldották meg. Dr. Freivillig György a Kossuth utcai, míg dr. Kovács Lajos és dr. Schwanner István a Bajcsy-Zsilinszky úti rendelőben látta el szolgálatát. Az új kombinát a Bajcsy úti lakásra épült, míg dr. Freivillig György Kossuth utca 36. szám alatti szolgálati lakásában 1974. október 17-től a Bihari Múzeum intézménye kezdte meg működését. A bezárt körzeti rendelő helyén az ÁFÉSZ építette meg áruházát, mely 1973. április 2-án nyitotta meg kapuit.

Jelentős anyagi előnyökkel járó közigazgatási változás volt a kórházi költségvetésből való kikerülés. A középfokú központi státusz megszerzése után 1972-től a kórház költséghelyei közül elkerülve a szolgálat a község finanszírozása alá került. 1973-ban elkezdődött tehát a régóta várt háziorvosi rendelő és gyógyszerár építése. Az épület hatmillió-háromszázezer forint összköltséggel épült meg, mely összegből egymillió-kétszázezer forintot a Megyei Gyógyszerár Központ finanszírozott. Az új „egészségügyi kombinátot” 1974. február 5-én ünnepélyes keretek között adta át dr. Schnitzer József, a járás országgyűlési képviselője dr. Freivillig Györgynek, Berettyóújfalu ügyvezető községi orvosának. Az épületben négy munkahelyes orvosi rendelő, kiszolgálóhelyiségek, egy gyógyszerár és négy szolgálati lakás létesült, a kivitelezést a helybeli Fa-Fém KTSZ dolgozói hajtották végre. A rendelő első három orvosa dr. Freivillig György, dr. Kovács Lajos és dr. Schwanner István voltak, munkájukat hat asszisztens segítette. A megnyitás után rövid időn belül kiépült az épület előtti park, járdaszakas és világítás. Az első rendelők egyike volt az országban, ahol bevezették a kor legmodernebb technológiájának számító új típusú kartotékrendszert.²⁹

Az új patika megnyitásával a gyógyszerellátás aránya lakosonként két forintra emelkedve már elérte a megyei átlagot, nagymértékben javítva a járás ellátásának színvonalát. A háziorvosi rendelő és gyógyszerár létrejötté és működése a várossá minősítés folyamatán túl a település és a térség egészségügyi fejlődésében is kiemelkedő szerepet töltött be.

A korszerű, minden követelménynek megfelelő objektummal a szolgálat már megfelelő infrastrukturális, munka- és ellátó körülményekkel rendelkezett, az orvoshiány mint évtizedek óta fennálló legsúlyosabb probléma azonban továbbra is napirenden

²⁹ Érdekeség, hogy az új típusú kartotékrendszert a berettyóújfalui kórházban vezették be elsőként az országban. Dr. Freivillig György a tanácsüléseken az egészségügyi bizottság elnökeként már a rendelő megnyitását követően hangoztatta – a negyedik és ötödik körzeti orvosi státusz fontossága mellett – a korszerű technológiák háziorvosi szolgálatban való igényét. MNL HBML XXIII. 576/A/25

volt, megoldása a folyamatosan növekvő lakosságszám miatt egyre sürgősebbé vált. 1974-ben a település népessége már 14 630 fő, ebből a lélekszámból a szolgálathoz tartozó teljes felnőtt lakosságot tekintve (a gyermekkorúak egészségügyi kezelése a kórház jogkörébe tartozott) a három háziornak még papíron is több mint 8800 fő egészségügyi alapellátását kellett megoldania, hangsúlyozva, hogy ezek az adatok csak Berettyóújfalú nagyközségre vonatkoznak. Ha hozzávesszük a vonzáskörzet településeit, ahol gyakorlatilag folyamatosan tartottak helyettesítést, akkor az ellátottak száma a valóságban jóval nagyobb volt a hivatalosnál. A tarthatatlan helyzetre dr. Freivillig György, a település ügyvezető háziornosa számos egészségügyi szakemberrel egyetemben a községi tanácsüléseken folyamatosan igyekezett felhívni a figyelmet.

12. kép. Dr. Bagdi Magdolna
(Magánarchívum)

A problémát közvetetten kiküszöbölő, lényeges változás volt ugyanakkor a háziornosi szolgálat anyagi és infrastrukturális téren való megerősödése. Mint ismert, ezeken a területeken 1974-re már jelentős előrelépések történtek, a megnövekedett egészségügyi versenyképességgel pedig az orvoshiány problémáját is könnyebben lehetett felszámolni. Berettyóújfalú a körzeti ellátás fejlesztésével a háziornosok számára mint lehetséges hivatáshely – a 60-as évek állapotával ellentétben – már egy vonzóbb és vállalhatóbb opcióként szerepelt. A javuló tendenciáknak megfelelően a több mint nyolc éve, 1967 óta üresedésben lévő negyedik körzeti orvosi státuszt dr. Bagdi Magdolna érkezésével már a rendelő megnyitása utáni évben, 1975-től sikerült betölteni.³⁰

³⁰ Dr. Bagdi Magdolna Biharmagybajomban született 1947. április 10-én. Az általános iskolát a községben, középiskoláját a berettyóújfalú Arany János Gimnáziumban végezte 1961–65 között. Az érettségi után a Debreceni Orvostudományi Egyetem hallgatója, 1971-ben végzett. Gyakornoki időszakát a dévaványai kórházban tölti, ahol rezidens idejének letelte után még négy évig dolgozik. 1975-ben költözik Berettyóújfaluba, mint a község negyedik háziornosa. Jelentős túlterheltségben dolgozó kollégáinak érkezése nagy segítséget jelentett. Berettyóújfalú első női háziornosaként mintegy tizenhárom éven keresztül látta el feladatát a településen. Mindig derűs és életvidám természete miatt betegei hamar megkedvelték. 1987-ben háziornosi szakképesítést szerzett. 1988-ban szakirányváltás következett be karrierjében, reumatológiai és fizioterápiás szakvizsgáját letéve háziornosi karrierje befejeződött, pályafutását reumatológus-fizioterapeutaként folytatta tovább. Az új szakmai kihívások miatt 1988-ban Hajdúszoboszlóra költözött, ahol évtizedekig dolgozott szakorvosként, majd pályafutása utolsó éveiben Zalakaroson működtette tovább praxisát. Berettyóújfaluból való távozása után rendelését dr. Újhelyi István vette át. 2015-ben befejezte hivatását, nyugdíjba vonulása után visszaköltözött Hajdúszoboszlóra, ahol jelenleg is boldog nyugdíjas éveit éli. *Dr. Bagdi Magdolna és dr. Kincses Béla szóbeli közlése nyomán.*

A következő létszámbővülés 1979-ben következett, dr. Muraközi István munkába állásával a szolgálat öt főre emelkedett.³¹ A pozitív változásoknak köszönhetően – 1979. január 1-től, története során először várossá alakult – Berettyóújfalu háziorvosi szolgálata immár létszám tekintetében is utolérte magát. A szakember-gyarapodásnak hála az orvoshiány mérséklődött, a 70-es évek végétől a folyamatosan növekvő igényekkel az egészségügyi alapellátás már képes volt lépést tartani. Mindehhez nagyban hozzájárult a város vonzáskörzetébe tartozó települések orvos-ellátottságának időközbeni javulása, ami a berettyóújfalui szolgálat munkáját is megkönnyítette.

13. kép. Dr. Muraközi István (Magánarchívum)

³¹ Dr. Muraközi István 1935. augusztus 31-én született Hajdúnánáson. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, majd 1954-ben sikeresen felvételizett a Debreceni Orvostudományi Egyetemre, ahol 1959-ben diplomázott. Még ebben az évben a berettyóújfalui kórházban helyezkedett el mint gyakornok orvos, ezen időszak alatt ismerkedett meg a közegészségügyben szintén évtizedekig dolgozó későbbi feleségével. 1960-ban doktorál, pályafutása a belgyógyászati osztályon kezdődött, ahol szakorvosként mintegy tizenégy évet töltött el, majd a pszichiátriai osztályra helyezik át, ahol szintén belgyógyászati jellegű feladatokat lát el 1979-ig. Állandó résztvevője és előadója volt a Tudományos Egyesületek által rendezett konferenciáknak, szakmai publikációit az orvosi folyóiratokban rendszeresen közzélték. A városvezetés felkérését elfogadva 1979-től a körzeti rendelőben lát el szolgálatot mint háziorvos, ugyanettől az évtől kezdve szakfelügyelő főorvosként mintegy tizenegy évig irányította a város háziorvosi szolgálatát. Humoros és közvetlen természete miatt kollégái és betegek körében is nagy népszerűségnek örvendett. Egyre súlyosbodó betegsége miatt 1991-ben be kellett fejeznie hivatását, távozása után praxisát dr. Kertész Balázs vette át. Pár hónappal kényszernyugdíjazása után krónikus betegsége véget vetett életének. MNL HBML XXXV./5/C/16.; ill. Dr. Muraközi Zoltán és Muraközi István szóbeli közlése nyomán.

1988-ban a berettyószentmártoni körzeti orvosi szolgálat megszervezésével mintegy kilenc év után ismét bővült az orvosi státuszok száma. Az új körzet átadásával már hat házi orvos állt a lakosság rendelkezésére, mely létszám napjainkban is változatlan. A városrész rendelőjében kezdettől fogva – jelenleg is – dr. Baglé Magdolna látja el a szolgálatot.³²

A lélekszám permanens emelkedése a gazdaságélénkítő beruházások végeztével, a 80-as évek végétől kezdve alábbhagyott, majd megszűnt, a 90-es évek elejétől pedig – az országos tendenciához hasonlóan – a város népessége folyamatosan csökkenni kezdett, ami sajnos jelen időben is érvényes. A fogyatkozó lélekszám, valamint az orvosi jelenlét járásban való feljavulása az újabb körzeti orvosi státuszt már okafogyottá tette, a létszámbővítés a továbbiakban lekerült a napirendről. A 80-as évek vége és a 90-es évek második fele közötti időszakban lezajlott generációváltás miatt a szolgálat berkein belül több személyi változás is történt. 1997-ben a város házi orvosai dr. Schwanner István, dr. Pap-Majoros László, dr. Ujhelyi István, dr. Kertész Balázs és dr. Szeszák Ferenc voltak.

2002. szeptember 1-i dátummal nyitotta meg kapuit az új, modern felszereltséggel bíró, színvonalasabb munkakörülményeket biztosító berettyószentmártoni körzeti orvosi rendelő, mely az egészségügyi alapellátás utolsó számottevő adóssága volt. A következő években további személyi változások történtek, 2008. január 1-től érkezett dr. Cséki János, 2016. január 1-től pedig dr. Jahangir Ahmed. A berettyóújfalui rendelő és gyógyszertár 2014-ben ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját, az épület 2017-ben történő felújítása után nyerte el végleges arculatát.

³² A berettyószentmártoni körzeti orvosi szolgálat 1988 előtt csupán hetente két napon, ügyeleti ellátás szintjén volt jelen, ezért is volt időszerű az ekkor már majdnem húsz éve Berettyóújfalui városrészeként működő körzetnek saját, állandó ellátást szervezni. A 60-as évek elejétől az ügyeletet dr. Kovács Lajos látta el, majd a hivatalos szolgálat megalakulásakor, 1988-tól az addig Furtán praktizáló, de már Berettyóújfaluban élő dr. Baglé Magdolna vette át a rendelést. *Dr. Baglé Magdolna és Kovács Zoltán szóbeli közlése nyomán.*

14. kép. Az orvosi rendelő a 70-es években (Bihari Múzeum gyűjteménye)

15. kép. Az orvosi rendelő 2018-ban (Fotó: Szűcs Endre)

Irodalom

Ifj. dr. BARCSAY László

1990–2001 *Berettyóújfalu a 30-as években. Emlékmárakok a régi utcákról.*

Barcsay-émlékiratok V. kötet. Berettyóújfalu. Kézirat

(Bihari Múzeum adattára. Leltári szám: VIII. Ad/2123-2006)

DEBRECZENI Pál

1981 Az egészségügy és szociális vonatkozásai. In: Varga Gyula (szerk.): *Berettyóújfalu története*. Berettyóújfalu. 611–626.

Dr. FÉNYES Pál

1938 A tüdővész ellen. In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar vármegye*. Budapest. 290–300.

Dr. GAZDIG József

1938 Visszapillantás Bihar-vármegye egészségügyének 12 esztendejére.

In: Nadányi Zoltán (szerk.): *Bihar vármegye*. Budapest. 261–266.

KANALASNÉ Harasztosi Judit

2013 Egy tehetséges orvos élete. In: Matolcsi Lajos (szerk.): *Bihari Diéta V.* Berettyóújfalu. 171–179.

NYAKAS Miklós

1981 Berettyóújfalu politikai és társadalmi élete a polgári korszakban.

In: Varga Gyula (szerk.) *Berettyóújfalu története*. Berettyóújfalu. 299–325.

O'SVÁTH Pál

2009 *Bihar vármegye Sárreți járása leírása*. Budapest

SÁNDOR Mária

2016 *Vass Jenő*. <http://www.biharimuzeum.hu/muzeum/vass-jeno>

(A letöltés ideje: 2017. október 17.)

VERMES Ernő (szerk.)

1930 *Bihar vármegye tíz évvel Trianon után*. Berettyóújfalu

Közyűjteményi források

MNL HBML = Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

- IV. B. 406/b/51. 128. D. Bihar vármegye bizottmányi ülésének jegyzőkönyve. Egészségbeli tárgyak. 1872. március 20. 1–2.
- IV. B. 406/b/51. 123. k. Bihar vármegye alispáni iratai. Egészségbeli tárgyak. 1872. november 1–4.
- XXIII. 576/A/15 Berettyóújfalu tanácsülési jegyzőkönyvei. 1963. augusztus 27. 24.
- XXIII.576/A/20. Berettyóújfalu tanácsülési jegyzőkönyvei. 1969. augusztus 27. 18–19.; 24.
- XXIII. 576/A/21. Berettyóújfalu tanácsülési jegyzőkönyvei. 1970. február 13. 6–8.; 20–21.
- XXIII. 576/A/22. Berettyóújfalu Végrehajtó Bizottságának iratai. 1963. április 10. 3.
- XXIII.576/A/24. Berettyóújfalu tanácsülési jegyzőkönyvei. 1973. április 29. 5–8.
- XXIII. 576/A/25. Berettyóújfalu tanácsülési jegyzőkönyvei. 1974. február 28. 4-9.; 1974. április 26. 2.; 1974. augusztus 14. 6.; október 22. 4.
- XXXV./5/C/14. MSZMP Kórházi Alapszervezetének jegyzőkönyvei. 1946. február 10. 7.
- XXXV./5/C./16. MSZMP Kórházi Alapszervezetének jegyzőkönyvei. 1962. január 22. 6.; szeptember 26. 5.

LÁSZLÓ BAGDI

Establishment of the family doctor service in Berettyóújfalu

This study introduces the establishment of the family doctor service in Berettyóújfalu demonstrating an important section of the healthcare history of the town yet unknown to the local community.

The study presents how the family doctor service was developed in Berettyóújfalu; starting from the early stages dated back to the 18th century it demonstrates major milestones of this development such as the act on development plans of settlements of 1871, the historical events of town development during the Age of Dualism, the era when Berettyóújfalu became a county town after the Treaty of Trianon and it was an “island of doctors”, the decline following 1945 and the strengthening resulted from industrialisation in the 1970s. Local events triggering healthcare development and healthcare sector processes significantly affecting the changes of family doctor service are discussed by the study in detail from the beginnings until these days.